

## บทที่ 5

### สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

#### สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการชำระคืนสินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์การเกษตร อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไป ด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ ของสมาชิกสหกรณ์ และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการชำระคืนสินเชื่อการเกษตร

ประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ คือ สมาชิกสหกรณ์การเกษตร ผู้กู้ยืมสินเชื่อเท่านั้น ซึ่งสมาชิกสหกรณ์ผู้กู้ยืมอยู่กระจายทุกกลุ่ม จำนวน 102 กลุ่ม กลุ่มละประมาณ 70 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage sampling) ซึ่งจำนวนกลุ่มที่เลือกเป็นตัวอย่าง 10 กลุ่ม โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อให้ได้ตัวแทนของประชากรที่มีการกระจายตัว จำนวนประชากรที่ใช้ 25% ของสมาชิกผู้กู้ยืมสินเชื่อการเกษตรในแต่ละกลุ่ม โดยการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 175 ตัวอย่าง แต่ผู้วิจัยใช้จำนวนตัวอย่าง 176 ตัวอย่าง เพราะข้อมูลที่ได้จากประชากรมีความหลากหลายมาก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์ (Questionnaires) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ด้วยตนเอง ข้อมูลที่ได้นำมาจัดหมวดหมู่และบันทึกคะแนน แต่ละข้อ แต่ละคะแนนลงในแบบลงรหัส (Coding form) แล้วนำไปวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science, SPSS) ซึ่งประกอบด้วยสถิติที่ใช้คือ 1) สถิติพรรณนาเพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไป ด้านเศรษฐกิจ สังคมและด้านอื่น ๆ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และมีชนิมเลขคณิตหรือค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) (2) สถิติวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐาน ใช้สถิติถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise Regression Analysis) เพื่อหาตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ต่อการชำระคืนสินเชื่อการเกษตรของสมาชิกและตัวแปรอิสระที่มีความสำคัญต่อการทำนายการชำระคืนสินเชื่อการเกษตร

## ผลการวิจัยโดยสรุปมีดังนี้

### 1. สถานภาพส่วนบุคคลของสมาชิกสหกรณ์

สมาชิกสหกรณ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 89.2 เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 45.98 ปี (28.4%) ส่วนใหญ่แต่งงานแล้วร้อยละ 92.6 จบการศึกษาชั้น ป.4-ป.6 ร้อยละ 82.4 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3 คน ส่วนใหญ่ร้อยละ 88 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม มีเพียงร้อยละ 12 เท่านั้นที่มีตำแหน่งทางสังคม

### 2. สถานภาพทางเศรษฐกิจและด้านอื่นของสมาชิกสหกรณ์

ทำเลที่ตั้งของสมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 72.2 อยู่นอกเขตชลประทาน มีพื้นที่ถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ร้อยละ 86.9 เข้าผู้อื่นร้อยละ 29 ให้ผู้อื่นเช่า ร้อยละ 10.2 มีรายได้ต่อครัวเรือนต่อปีเฉลี่ย 70,977.24 บาท และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 28,163.61 บาท มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่การเกษตรของหน่วยงานอื่นร้อยละ 83 สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 93.8 รับฟังข่าวสารการเกษตรทางทีวี และร้อยละ 92.6 รับฟังข่าวสารทางวิทยุ มีเพียงร้อยละ 1.7 เท่านั้นที่อ่านจากป้ายประกาศ ในการทำการเกษตรสมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.9 ใช้เครื่องพ่นยา ร้อยละ 30.1 ใช้เครื่องสูบน้ำ เพื่อช่วยให้การทำงานสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

### 3. ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตร

3.1 ในการกู้ยืมเงินของสมาชิกสหกรณ์ ส่วนใหญ่จะกู้เงินในวงเงินเฉลี่ย 45,731.36 บาท มีขนาดของฟาร์มส่วนใหญ่ร้อยละ (40.3) อยู่ระหว่าง 1-5 ไร่ ปริมาณหนี้สินค้างชำระคืนสหกรณ์เฉลี่ย 25,694.60 บาท ปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์โดยเฉลี่ยเท่ากับ 3,620.74 บาท มีการยืมเงินจากแหล่งเงินกู้อื่นนอกเหนือจากสหกรณ์เฉลี่ย 3,620.70 บาทต่อคน สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ร้อยละ (50.6) กู้เงินจาก 2 แหล่ง นำเงินกู้ที่ได้ไปใช้เพื่อการผลิตและบริโภคเสียส่วนมากและร้อยละ 62.5 เจ้าหน้าที่สินเชื่อเข้าไปทวงถามหนี้กับสมาชิกปีละ 1-2 ครั้งในการกู้ยืมเงิน ร้อยละ 75 สมาชิกจะใช้หลักประกันเช่น ที่ดิน บุคคล บัญชีเงินฝาก เป็นต้น ซึ่งมูลค่าหลักประกันโดยเฉลี่ยเท่ากับ 282,777.27 บาท สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่มักประสบปัญหาในการขาดทุนในกิจการฟาร์มอันเนื่องมาจาก โรคแมลงรบกวน ราคาผลผลิตตกต่ำ น้ำท่วม และขาดน้ำ ซึ่งจะประสบปัญหาอย่างน้อย 3 อย่าง (74.4%) ในหนึ่งปี สมาชิกสหกรณ์มีรายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งมีรายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้โดยเฉลี่ย .19 และมีเพียงร้อยละ 33 (บ่อยครั้ง) เท่านั้นที่สมาชิกมีความรับผิดชอบ

## สรุปผลวิจัยตามข้อสมมติฐาน

ข้อสมมติฐานในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ปัจจัยดังต่อไปนี้ มีผลต่อการชำระค่านินเชื่อ การเกษตรของสมาชิกสหกรณ์คือ 1) ขนาดของฟาร์ม 2) ปริมาณหนี้สินในระบบสหกรณ์ 3) ปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์ 4) แหล่งเงินทุน 5) การใช้เงินทุนตามวัตถุประสงค์ 6) การทวงถามหนี้ของสหกรณ์ 7) มูลค่าหลักประกันสินเชื่อ 8) ปัญหาการขาดทุนในกิจการฟาร์ม 9) รายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกร 10) ความรับผิดชอบ

ในจำนวนปัจจัยทั้ง 12 ข้อ มีเพียง 1 ข้อ กล่าวคือ ปริมาณหนี้สินในระบบสหกรณ์ เท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ต่อการชำระค่านินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ส่วนอีก 9 ข้อ ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการชำระค่านินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์แต่อย่างใด

ปัจจัยดังกล่าว คือ ปริมาณหนี้สินในระบบมีความสัมพันธ์ในทางลบกับการชำระค่านินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับตัวแปรอื่น ๆ ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการชำระค่านินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่า การที่สมาชิกชำระค่านินเชื่อการเกษตรได้ในเปอร์เซ็นต์ที่สูงนั้น จะมีหนี้สินค้างชำระกับสหกรณ์น้อย

## ปัญหาและความต้องการของสมาชิกสหกรณ์

ปัญหาความต้องการของสมาชิกสหกรณ์จากการศึกษาพบว่า ปัญหาและความต้องการที่สมาชิกสหกรณ์ประสบอยู่มาก 3 อันดับคือ

อันดับที่ 1 คือ ปัญหาการให้บริการล่าช้า

อันดับที่ 2 คือ อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินไป

อันดับที่ 3 คือ ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตของสมาชิก

1. ปัญหาการบริการล่าช้า การวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัญหาการบริการล่าช้าเป็นปัญหาอันดับหนึ่งเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์มีน้อย โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่สินเชื่อที่ให้บริการเกี่ยวกับการดำเนินงานในทุกขั้นตอนของการกู้ยืมเงิน สมาชิกมารับบริการในช่วงเข้าบางครั้ง ไม่ได้รับบริการเนื่องจากหมดเวลาในการทำงาน ต้องเสียเวลามาในวันอื่นต่อไป ซึ่งทำให้เสียเวลาในการทำงานเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกษตรกรไม่สนใจและทอดทิ้งในการมาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะด้านสินเชื่อสูงมาก

2. อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินไป สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ดอกเบี้ยเงินกู้ของสหกรณ์ควรต่ำกว่าที่เป็นอยู่ คือ ร้อยละ 11.5 ถึงแม้ว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จะต่ำกว่า

แหล่งเงินกู้อื่นก็ตาม แต่ผลผลิตการเกษตรมีราคาที่ไม่แน่นอนประกอบกับการทำการเกษตรต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะจากภัยธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตเสียหายราคาไม่ดี ทำให้สมาชิกสหกรณ์มีเงินไม่เพียงพอต่อการชำระคืนเมื่ออัตราดอกเบี้ยที่ดูแลแล้วต่ำเมื่อประสบกับภาวะเช่นนี้ อัตราดอกเบี้ยก็สูงมาก สมาชิกบางคนกล่าวว่า ควรจะลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ให้ต่ำกว่านี้ เพื่อช่วยเหลือสมาชิกให้สามารถดำเนินกิจการเกษตรและเลี้ยงครอบครัวได้โดยปราศจากหนี้สินอื่น

3. ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตเกษตร จากการวิจัย พบว่า สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาด้านตลาดรับซื้อผลผลิต เนื่องจากตลาดรับซื้อผลผลิตที่มีอยู่ไม่แน่นอนจะมีตลาดรับซื้อผลผลิตเมื่อเห็นว่าสามารถซื้อได้ในราคาที่ต่ำได้กำไรสูงเท่านั้น ถึงแม้ว่าในเขตอำเภอสันป่าตองจะมีการตั้งกลุ่มผู้ผลิตเช่น กลุ่มปลูกถั่วเหลือง ผู้ปลูกหอมหัวใหญ่ เป็นต้น แต่ก็ไม่ได้ผลมากนักเพราะผู้รับซื้อมักไม่เห็นด้วยกับราคาที่เกษตรกรเสนอสำหรับสมาชิกสหกรณ์ผลผลิตที่ได้ไม่สามารถขายให้กับสหกรณ์ได้ เพราะสหกรณ์รับซื้อผลผลิตบางชนิดเท่านั้น เช่น ข้าว ถั่วเหลือง โดยเฉพาะข้าวจะระบุพันธุ์คือ ข้าวเจ้าหอมมะลิ ข้าวเหนียว สันป่าตอง เป็นต้น จึงทำให้สมาชิกไม่สามารถนำผลผลิตมาขายให้ได้จึงต้องยอมขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่นที่เอาไรต์เอาเปรียบอยู่เสมอมาเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราในการดำรงชีพต่อไป

### อภิปรายผลจากการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการชำระคืนสินเชื่อกองเกษตรของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่สำคัญมีประการเดียวเท่านั้น คือ

#### 1. ปริมาณหนี้สินในระบบสหกรณ์

จากการศึกษาพบว่า ปริมาณหนี้สินในระบบสหกรณ์ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการชำระคืนสินเชื่อกองเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ในทางลบแสดงว่าหากสมาชิกสหกรณ์มีปริมาณหนี้สินในระบบสหกรณ์น้อยก็ทำให้สมาชิกสหกรณ์ มีความสามารถในการชำระคืนสินเชื่อกองสูงด้วยเหตุนี้ สหกรณ์จึงต้องมีการพิจารณาการให้เงินกู้ยืมอย่างรอบคอบประกอบกับการกำหนดเพดานขั้นสูงของการกู้ยืม และกำหนดมูลค่าหลักประกันให้มีปริมาณที่มากกว่าจำนวนเงินที่กู้ 2 เท่า จึงเป็นข้อจำกัดในการกู้ยืม ทำให้ปริมาณหนี้สินที่มีอยู่กับสหกรณ์ไม่

ไม่สูงเกินไปในทางตรงกันข้าม หากสมาชิกสหกรณ์กู้ยืมเงินเชื่อจากสหกรณ์ในจำนวนที่มาก การชำระคืนก็จะน้อยสาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก สมาชิกสหกรณ์คิดอยู่เสมอว่า เงินที่กู้ยืมจากสหกรณ์นั้นเป็นเงินของรัฐบาลแต่ความจริงแล้วเป็นเงินฝากของสมาชิกสหกรณ์เองจึงทำให้ความผูกพันในการชำระหนี้คืนให้กับสหกรณ์มีน้อยซึ่งสอดคล้องกับวันรักษ์ (2533) ได้ศึกษาบทบาทของ ธกส. กับการดำเนินงานด้านสินเชื่อพบว่า เกษตรกรนำเงินมาฝากกับ ธกส. น้อยมากเมื่อเทียบกับการกู้ยืมเงินเชื่อและปริมาณหนี้สินที่ค้างชำระให้กับ ธกส. เช่นเดียวกับเทียนชัย (2533) พบว่าปริมาณหนี้สินในระบบสหกรณ์มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อ การเกษตรสอดคล้องกับประดิษฐ์ (2516) ซึ่งได้สรุปรายงานการสำรวจสินเชื่อการเกษตรของประเทศไทย พบว่าร้อยละ 68 ของเกษตรกรที่ถูกสำรวจเป็นผู้มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 3,716 บาท ในปี 2506 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับความสามารถในการชำระคืนเงินกู้ให้กับสถาบันการเงินนั้น มีแนวโน้มต่ำลงทุกปี เช่นเดียวกับกองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2526) ได้ศึกษาภาวะหนี้สินของเกษตรกร ปีการเพาะปลูก 2523/2524 ปรากฏว่าจำนวนเงินที่เกษตรกรกู้ยืมระหว่างปีเฉลี่ย 4,360.63 บาทต่อครัวเรือนนั้นสูงกว่าปีเพาะปลูก 2521/2522 เฉลี่ย 3,064.03 บาทต่อครัวเรือน สำหรับจำนวนเงินที่สหกรณ์เป็นหนี้โดยรวม ของจำนวนเงินที่เกษตรกรค้างชำระต้นปีกับ จำนวนเงินที่เกษตรกรกู้ยืมระหว่างปีเข้าด้วยกันปรากฏว่าเกษตรกรเป็นหนี้เฉลี่ย 6,456.92 บาท ต่อครัวเรือน และสามารถชำระคืนเงินต้นได้ในอัตราเฉลี่ยเพียงร้อยละ 45.85 ของจำนวนเงินที่เป็นหนี้ทั้งหมดซึ่งนับได้ว่า การชำระคืนยังมีปริมาณที่ต่ำ

2. ปัจจัยอื่น ๆ 9 ประการ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ได้แก่ ขนาดของฟาร์ม ปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์ แหล่งเงินกู้ การใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ การทวงถามหนี้ของสหกรณ์ มูลค่าหลักประกันสินเชื่อ ปัญหาการขาดทุนในกิจการฟาร์ม รายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกร และความรับผิดชอบนั้นคือ

1. ขนาดของฟาร์ม ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = -.12, T > .05$ ) นั่นคือ ถึงแม้ว่าสมาชิกมีขนาดของฟาร์มแตกต่างกันก็ไม่ได้ ทำให้การชำระคืนสินเชื่อของสมาชิกแตกต่างกันไปด้วย และเนื่องจากขนาดของฟาร์มของสมาชิกส่วนใหญ่ใกล้เคียงกันเช่น มีขนาดฟาร์ม 1-5 ไร่ ร้อยละ 40 ขนาดฟาร์ม 6-10 ไร่ ร้อยละ 39 เป็นต้น (ดูตารางที่ 16) จึงทำให้ขนาดของฟาร์มไม่

มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตร ซึ่งขัดแย้งกับปราณี (2523) ได้ศึกษาวิเคราะห์การก่อกู้เงินของเกษตรกรพบว่า ขนาดของฟาร์มมีอิทธิพลต่อการก่อกู้เงินและการชำระคืนเช่นเดียวกับสุพรรณ (2529) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการธุรกิจเงินเชื่อของสหกรณ์การเกษตรพรวนกระต่ายพบว่า ขนาดของฟาร์มมีผลต่อการขายและชำระคืนเงินเชื่อมากที่สุด

2. ปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = -.06, T > .05$ ) กล่าวคือ ถึงแม้สมาชิกจะมีปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์แตกต่างกัน ก็ไม่ได้ทำให้การชำระคืนเงินเชื่อแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์ส่วนใหญ่ใกล้เคียงกัน ร้อยละ 22.2 มีหนี้สินนอกระบบ 5,001-10,000 บาท ร้อยละ 12.5 มีหนี้สินไม่เกิน 5,000 บาท เป็นต้น (ดูตารางที่ 18) จึงทำให้ขนาดของฟาร์ม ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับเทียนชัย (2533) ในเรื่องปัญหาการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของเกษตรกรอำเภอกำแพงแสน พบว่า ปริมาณหนี้สินนอกระบบสหกรณ์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของเกษตรกร

3. แหล่งเงินกู้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = -.06, T > .05$ ) แสดงว่าหากสมาชิกมีการกู้เงินมากกว่า 1 แหล่ง ก็ไม่ได้ทำให้การชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรแตกต่างกัน เนื่องจาก จำนวนแหล่งเงินกู้ที่สมาชิกกู้ยืมใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 50.6 กู้เงินจาก 2 แห่ง ร้อยละ 44.9 กู้เงินจาก 1 แห่ง (ดูตารางที่ 19) จึงทำให้จำนวนแหล่งเงินกู้ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรซึ่งขัดแย้งกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2531) พบว่า สมาชิกได้ก่อกู้เงินไว้หลายทาง สหกรณ์มีการเข้มงวดในการบังคับหนี้มากกว่า แหล่งเงินกู้อื่น สมาชิกจึงไม่ส่งคืนหนี้เงินกู้ให้กับสหกรณ์แต่ไปใช้คืนแหล่งเงินกู้อื่น เช่นเดียวกับนิพนธ์ (2533) ได้ศึกษาตลาดเงินเชื่อในระบบในชนบทไทยพบว่า เกษตรกรมีการกู้ยืมเงินเชื่อหลายทางและการกู้ยืมจากหลายแห่งมีผลกระทบต่อชำระคืนเงินเชื่อในระบบ

4. การใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = .06, T > .05$ ) แสดงว่า ถึงแม้ว่าการใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ จะมีความแตกต่างกัน ก็ไม่ได้ทำให้การชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรแตกต่างกัน เนื่องจากสมาชิกสหกรณ์ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.5 ใช้เงินเพื่อการผลิตและบริโภค (1 คะแนน) ร้อยละ 27.3 ใช้เพื่อการผลิต (2 คะแนน) จะเห็นได้ว่า เงินเชื่อที่กู้ยืมจากสหกรณ์ ถึงแม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์ให้ใช้เพื่อการผลิตอย่างเดียวก็ตามแต่ความเป็น

จริง เกษตรกรมักจะนำไปใช้จ่ายในครัวเรือนเพราะสมาชิกทุกคนคือแรงงานในการทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มพัฒนาสินค้าเกษตรในประเทศไทย (2523) กล่าวว่าสถาบันการเงินมักไม่พิจารณาให้ "สินเชื่อเพื่อการบริโภค" แก่เกษตรกรแต่ในความเป็นจริงเกษตรกรจะใช้สินเชื่อที่ได้ไปพร้อม ๆ กัน ทั้ง 2 แบบ ชัดแย้งกับพิชิต (2530) กล่าวว่าวัตถุประสงค์ ของเงินกู้ระยะสั้นตามข้อบังคับ ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กำหนดไว้ว่าการให้สินเชื่อการเกษตรรวมถึง "ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนตามความจำเป็น" ชัดแย้งกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2523) ซึ่งว่า การมิได้ใช้เงินกู้ออกไปตามวัตถุประสงค์ที่แจ้งไว้ในรายงานขอกู้จากสหกรณ์ ทำให้เงินที่สมาชิกนำไปไม่ถึงให้เกิดรายได้แก่ครอบครัวและอาจนำมาซึ่งผลเสียอีกด้วย

5. การทวงถามหนี้ของสหกรณ์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อ การเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = -.08, T > .05$ ) กล่าวคือ ถึงแม้การทวงถามหนี้ของสมาชิกสหกรณ์แตกต่างกันก็ไม่ทำให้การชำระคืนแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากการทวงถามหนี้ของสหกรณ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 75 มีการทวงถามหนี้ 1-2 ครั้งต่อปี ซึ่งไม่บ่อยนักจึงทำให้การทวงถามหนี้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อการเกษตร ซึ่งขัดแย้งกับจันทร์เพ็ญ (2525) ได้ศึกษาเรื่องสินเชื่อและการเรียกเก็บพบว่า การเก็บหนี้ย่างทันท่วงที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินธุรกิจที่ขายเชื่อ ถ้าการเก็บหนี้ได้เร็วและสม่ำเสมอในการเรียกเก็บ มีโปรแกรมวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้า จะทำให้ได้รับเงินชำระเร็วยิ่งขึ้น ส่งผลให้ลูกค้ามีฐานะทางการเงินดีขึ้นด้วย กับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2531) พบว่าสหกรณ์ไม่สามารถติดตามทวงถามหนี้ที่ครบกำหนดชำระคืนมาจากสมาชิกได้ เนื่องจากไม่มีการติดตามผลอย่างจริงจัง

6. มูลค่าหลักประกันสินเชื่อ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อ การเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = .03, T > .05$ ) กล่าวคือถึงแม้สมาชิกสหกรณ์จะมีมูลค่าหลักประกันสินเชื่อที่แตกต่างกันก็ไม่ทำให้การชำระคืนแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ มีมูลค่าหลักประกันใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 37.5 มีมูลค่าหลักประกัน 100,000 - 300,000 บาท ร้อยละ 29.5 มีมูลค่าหลักประกันไม่เกิน 100,000 บาท ร้อยละ 21.1 มีมูลค่าหลักประกัน 300,001-500,000 บาท ดังนั้น มูลค่าหลักประกันสินเชื่อจึง ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับรังสรรค์ (2532) ศึกษาการวิเคราะห์การจำแนกผู้กู้สินเชื่อการเกษตร พบว่า มูลค่าหลักประกันไม่มีความสัมพันธ์ต่อการชำระคืนเช่นเดียวกับอัมมาร์ (2533) พบว่า มูลค่าหลักประกันที่นำมา

ค่าประกันต้องสูงกว่าวงเงินกู้ที่ยืมจากสถาบันการเงิน เพื่อตัดปัญหาการชำระคืนเงินเชื่อเมื่อเกิดปัญหา

7. ปัญหาการขาดทุนในกิจการฟาร์มไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตร ( $r = -.01, T > .05$ ) กล่าวคือ สมาชิกสหกรณ์มักประสบกับปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินธุรกิจการเกษตร เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ราคาผลผลิตตกต่ำ โรคแมลงรบกวน เป็นต้น ปัญหาการขาดทุนที่ประสบมักจะใกล้เคียงกัน แต่โดยส่วนใหญ่ประสบปัญหา 3 อย่าง (60 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 74.4 ซึ่งนับได้ว่า มีเปอร์เซ็นต์สูง แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตร เพราะวาระดับคะแนนของการชำระคืนแตกต่างกันมาก คือ ห่างกันช่วงละ 20% ซึ่งขัดแย้งกับเทียนชัย (2533) ได้ศึกษาปัญหาการชำระคืนเงินเชื่อเพื่อการเกษตร พบว่า ปัญหาการขาดทุนของเกษตรกรไม่ว่าจะเกิดจากสถานการณ์ใดก็ตามก็ย่อมกระทบต่อการชำระคืนโดยตรง เช่นเดียวกับพิชิต (2530) กล่าวว่า เกษตรกรประสบความล้มเหลวในการผลิต ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว ส่งผลให้ขาดแคลนเงินทุนที่จะนำมาทำการผลิตและการชำระหนี้คืน

8. รายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = -.02, T > .05$ ) แสดงว่ารายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกร ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันก็ไม่ทำให้การชำระคืนแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากรายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกรทั้งทางบวกและทางลบใกล้เคียงกัน คือ รายได้ที่เบี่ยงเบนทางลบ มีรายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกรไม่น้อยกว่า -32,500 คิดเป็นร้อยละ 21 หมายความว่า คนที่มีรายได้น้อยกว่าค่าเฉลี่ยที่คำนวณได้คือ .19 มีฐานะทางการเงินที่ไม่ดีและรายได้ที่เบี่ยงเบนในทางบวก คือมีรายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกรมากกว่า 32,500 บาท คิดเป็นร้อยละ 19 แสดงว่า มีฐานะทางการเงินค่อนข้างดี เพราะส่งผลให้สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ ไม่เป็นหนี้ใคร ซึ่งสอดคล้องกับอัมมาร์ (2534) กล่าวว่า การลงทุนในภาคการเกษตรมีความเสี่ยงต่อการขาดทุนค่อนข้างสูง เพราะรายได้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับผลผลิตที่เกษตรกรผลิตสินค้านั้น ผู้กู้ยืมเงินเชื่อจะเป็นผู้รับภาระความเสี่ยงในการลงทุนแต่เพียงผู้เดียว เช่นเดียวกับคณะกรรมมาธิการเกษตรและสหกรณ์ (2533) พบว่า โดยปกติแล้ว เกษตรกรไทยต้องรับความเสี่ยงในเรื่องการประกอบอาชีพตามลำพังอยู่แล้วไม่ว่าจะเลือกทำการเกษตรโดยตัดสินใจด้วยตนเองหรือดำเนินการตามการส่งเสริมของรัฐซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยด้านการผลิต การตลาด สังคม การเมือง และอื่น ๆ ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่ไม่แน่นอน



9. ความรับผิดชอบ ไม่มีความสัมพันธ์กับการชำระคืนสินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์ ( $r = -.01, T > .05$ ) กล่าวคือ ถึงแม้ความรับผิดชอบจะมีความแตกต่างกันก็ไม่ทำให้การชำระคืนแตกต่างกันไปด้วยเนื่องจากความรับผิดชอบของสมาชิกสหกรณ์ใกล้เคียงกัน คือมีความรับผิดชอบ (ในทางลบ) บ่อยครั้ง (2 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 33 ทุกครั้ง (4 คะแนน) ร้อยละ 29 และบ่อยครั้งมาก (3 คะแนน) ร้อยละ 25 หมายความว่า สมาชิกสหกรณ์มีความรับผิดชอบมากเท่าใด การชำระคืนก็จะมึ้น้อย ซึ่งขัดแย้งกับทองโรจน์ (2526) กล่าวว่า สหกรณ์จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยสมาชิกสมาชิกจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสหกรณ์ของตนเอง ความรับผิดชอบนั้น คลุมถึงการให้บริการของสหกรณ์อย่างสม่ำเสมอด้วย เช่นเดียวกับเจลิยว (2520) พบว่า การพัฒนาการเกษตรจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ มากมายเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยเหล่านั้นสหกรณ์จะบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายดังกล่าวได้ต้องอาศัย ความรู้สึกรับผิดชอบที่จะต้องรับภาระสังคมของมวลหมู่สมาชิก การพัฒนาจะไม่เกิดผลตราบใดที่เกษตรกรยังไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบ

**ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้**

#### **ด้านสมาชิกสหกรณ์**

1. สมาชิกสหกรณ์ควรมีการทำบัญชีฟาร์มแบบง่าย ๆ หรือทำบันทึกรายรับรายจ่ายภายในครอบครัวทุกอย่าง ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกทราบถึงฐานะทางการเงินที่แท้จริง และสามารถคาดการณ์เกี่ยวกับ สภาวะการลงทุนของตนเองตลอดจนการกำหนดแผนงานในการดำเนินกิจการฟาร์มที่มีอยู่ได้ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้สามารถกำหนดงบประมาณรายรับรายจ่ายได้อย่างคร่าว ๆ

2. สมาชิกที่อยู่ในระหว่างการกู้ยืมเงิน ไม่ควรขยายกิจการในรูปของทรัพย์สินถาวรมากนัก เพราะเงินที่ได้มาจะไปจมอยู่กับสินทรัพย์เหล่านั้น ทำให้การใช้เงินทุนที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการดำเนินการผลิตในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ผลตอบแทนที่จะได้ก็เสียไปทำให้ต้องผ่อนผันการชำระคืนให้กับสหกรณ์ไปเรื่อย ๆ ประกอบกับต้องอาศัยแหล่งเงินกู้อื่น เพื่อเพิ่มเงินทุนในการผลิต ยิ่งก่อให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้น

3. สมาชิกสหกรณ์ควรพิจารณาในเรื่องของการประกอบกิจการการเกษตร

หลายประเภทรวมกันซึ่งจะช่วยลดปัญหาความเสียหายได้ ดังนั้น สมาชิกไม่ควรปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์แต่เพียงอย่างเดียว ควรจัดเป็นรูปแบบไร่ นา สวน ผสม เพราะจะทำให้การใช้พื้นที่ดินและทรัพยากรที่มีอยู่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเมื่อกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งล้มเหลว ก็ยังมีผลิตผลจากกิจการอย่างอื่นทดแทนได้

4. การตัดสินใจขายทรัพย์สิน เช่น ที่นา ไร่ หรือสวน ก็ตาม ควรมีการพิจารณาให้รอบคอบและควรเป็นวิธีสุดท้าย ถ้าหากจำเป็นต้องขายก็ควรแบ่งขายบางส่วนที่ทำประโยชน์ให้น้อยที่สุดก่อน ในส่วนของพื้นที่ที่เหลืออยู่ก็ยังสามารถดำเนินการผลิตต่อไปได้อีก และเมื่อขายที่ดินได้เงินแล้วควรรับนำเงินมาชำระหนี้สินที่มีอยู่กับสหกรณ์ ไม่ควรนำไปใช้ออย่างอื่น เพราะจะยิ่งก่อให้เกิดปัญหาเพิ่มขึ้นมาอีก

5. เมื่อสมาชิกมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตควรรับนำเงินที่ได้ไปชำระคืนเงินกู้ก่อนถ้าหากมีความจำเป็นต้องใช้เงินต่ออีกก็ควรทำเรื่องขอกู้ใหม่ โอกาสที่จะผิดสัญญากับสหกรณ์ก็จะไม่เกิดขึ้น โดยเฉพาะสมาชิกที่มีสัญญาเงินปีต่อปี หรือต่อฤดูกาลผลิต การชำระเงินกู้ตรงเวลาจะทำให้สมาชิกเป็นที่น่าเชื่อถือของสหกรณ์ การขอกู้ยืมใหม่จึงทำได้ง่าย และรวดเร็วยิ่งขึ้น

#### ด้านสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง

1. การพิจารณาให้เงินกู้แก่เกษตรกรต้องศึกษาข้อมูลให้ละเอียด และที่สำคัญควรพิจารณาวงเงินที่สมาชิกสหกรณ์จะต้องใช้จริง ๆ ในกิจการ และวัตถุประสงค์ของการใช้เงินกู้รวมทั้งหนี้เดิมที่มีอยู่ เพราะจะทำให้สมาชิกมีหนี้สินซ้ำซ้อนกันทำให้ประสบปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัวซึ่งมีผลต่อการชำระคืนเงินกู้เป็นอย่างมาก

2. สหกรณ์ควรมี supervised credit ที่ให้คำแนะนำในการกู้ยืมเงิน ตลอดจนศึกษาถึงความต้องการและความจำเป็นของการใช้เงินให้ละเอียดถี่ถ้วน เพราะปัจจุบันที่เป็นอยู่เจ้าหน้าที่สินเชื่อเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำกับสมาชิกในขั้นตอนการกู้ วิธีการและหลักฐานที่ใช้ในการกู้ ตลอดจนการชำระคืนเงินเมื่อถึงกำหนดไม่ได้เข้าไปศึกษาถึงสภาพความเป็นจริงของสมาชิกเพียงพิจารณาจากหลักทรัพย์ที่นำมาค้ำ และวัตถุประสงค์ที่เขียนเพื่อให้ทางสหกรณ์พิจารณาเท่านั้น

3. นอกเหนือจากการอำนวยการสินเชื่อในรูปแบบของเงินทอนแล้ว สหกรณ์ควรจัดให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการเกษตร จัดการเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรให้

สมาชิกได้ร่วมกันใช้ โดยไม่ต้องต่างคนต่างมี เป็นการช่วยลดการก่อกวนและใช้เครื่องมือ การเกษตรได้อย่างคุ้มค่า ซึ่งอุปกรณ์การเกษตร (เครื่องจักรกล) มักมีการใช้เพียง 1-2 ครั้ง ต่อปีซึ่งไม่คุ้มกับการลงทุน จัดการเกี่ยวกับการบริการทั้งด้านการอำนวยความสะดวก ในการให้สินเชื่อตลอดจนการจัดหาตลาดรองรับผลผลิตที่สมาชิกผลิต เพื่อให้มีรายได้จากการ ขายผลผลิตในเกณฑ์ที่เหมาะสมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปว่า เป็นการเอื้ออำนวยอย่างครบวงจร

4. สหกรณ์ควรรับซื้อผลผลิตของสมาชิกในปริมาณที่มากและควรมากชนิดขึ้น เพราะการจำกัดชนิดของพืชนั้นก่อให้เกิดปัญหาให้กับสมาชิก ไม่สามารถที่จะนำผลผลิตที่ได้ไป จำหน่ายให้กับสหกรณ์ได้ จึงต้องขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่นในราคาต่ำมาก แต่ก็ต้องขายเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราในการดำรงชีพ

5. สหกรณ์ควรให้ความรู้แก่สมาชิก ในการจัดการเงินกู้การดำเนินกิจการ ฟาร์ม เช่น สอนการทำบัญชีฟาร์ม การจัดสรรเงิน เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกรู้ฐานะของตนเอง ตลาดเวลา สามารถวางแผนการชำระคืนเงินกู้ได้อย่างเหมาะสม

6. สหกรณ์ควรมีการผ่อนผันและให้โอกาสแก่เกษตรกร ในการชำระหนี้สิน อาจเป็นในรูปของการให้สินเชื่อเพิ่มตามความจำเป็นในการผลิต หรือสมาชิกที่ประสบปัญหา การผลิตที่ตนเอง ไม่สามารถแก้ไขได้ในการช่วยเหลือลักษณะนี้ ต้องตรงกับความต้องการ และทันกับเวลาที่สมาชิกต้องการใช้เงินด้วยจึงจะประสบความสำเร็จด้วยดี

7. ควรจัดเจ้าหน้าที่หรือพนักงานที่เกี่ยวข้องทำการตรวจเยี่ยมกิจการของ สมาชิกอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและสามารถแก้ไขได้ทันเหตุการณ์ ซึ่งโดยทั่วไปว่าสหกรณ์จะทราบถึงปัญหาที่สมาชิกประสบอยู่ก็ยากที่จะแก้ไขได้แล้วการติดต่อสื่อสาร ระหว่างเจ้าหน้าที่กับสมาชิกควรติดต่อกันอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ต่อกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีการกักขังในวงเงินกู้ที่สูงและมีกิจการที่แตกต่างกันภายในกลุ่มและ แยกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้สามารถช่วยเหลือได้ทันเหตุการณ์และ เป็นการเพิ่มขวัญและ การดำเนินการผลิตและช่วยให้สมาชิกมีความตระหนักถึงภาระหนี้ที่มีอยู่กับสหกรณ์

#### ด้านรัฐบาล

1. สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ ยังไม่มีการใช้สินเชื่ออย่างแพร่หลาย หน่วยงาน ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงิน เช่นธนาคารแห่งประเทศไทย ควรเพิ่มเงินกู้ให้กับ สถาบันการเงินเพิ่มมากขึ้นเช่น ธกส. สหกรณ์ ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ โดยเฉพาะสถาบัน

การเงินในระบบเพื่อให้ปริมาณเงินกู้มีเพดานสูงยิ่งขึ้น และเพียงพอต่อการดำเนินงานของสถาบันและเกษตรกร

2. รัฐบาลควรจัดหาตลาด และกำหนดราคาผลผลิตทางการเกษตรอย่างเป็นธรรมโดยคำนวณจากค่าใช้จ่ายต่อหน่วยการผลิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานกำหนดราคาจะช่วยให้แก้ปัญหาเกี่ยวกับ ราคาผลผลิตตกต่ำ หรือไม่เป็นธรรมลดลงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งราคาของพืชและสัตว์ที่สมาชิกส่วนใหญ่ดำเนินการอยู่

3. การประสานงานกับสถาบันการเงิน ในด้านการจัดการแบบครบวงจร จะช่วยให้เกษตรกรลดปัญหาต่าง ๆ ได้มาก และมีเวลาที่จะทำการผลิตให้ได้คุณภาพ และมีประสิทธิภาพตรงตามความต้องการของตลาด ซึ่งการจัดการเกษตรแบบครบวงจรควรเริ่มจากเกษตรกรรายย่อยหรือกลุ่มย่อยก่อนแล้วจึงขยายสู่เกษตรกรโดยส่วนรวม

4. การประกันราคาพืชผลของเกษตรกร ควรมีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางโดยมาตรการที่ไม่เอาัดเอาเปรียบเกษตรกร ทั้งนี้ เพราะอาชีพการเกษตรมีอัตราเสี่ยงต่อความเสียหายเนื่องจากภัยธรรมชาติ ความแปรปรวนของตลาด เป็นต้น และควรมีการกำหนดเขตการปลูกพืชให้เหมาะสม รวมทั้งกำหนดโควตาการผลิตพืชแต่ละชนิดในแต่ละเขตด้วย เพื่อตัดปัญหาผลผลิตล้นตลาดและราคาตกต่ำ

5. การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนกิจการเกษตร ควรจัดให้มีทุกประเภทของการผลิตทางการเกษตร การออกเงินชดเชยราคาสินค้าภาคเกษตรกรรม ควรนำมาใช้อย่างจริงจัง มีการกำหนดนโยบายและแผนการปฏิบัติอย่างชัดเจนทุกปีหรือทุกฤดูกาลผลิต เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่เกษตรกรว่าจะได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนอย่างถูกต้องและจริงจังจากรัฐบาล

### ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเฉพาะในส่วนของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพียงแห่งเดียวและ เป็นการศึกษาถึงปัจจัยบางประการเท่านั้น จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรมีการศึกษาถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการชำระคืนเงินเชื่อการเกษตรของสมาชิกสหกรณ์จากสหกรณ์อื่น ๆ เพิ่มเติมเพราะสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง เพียงแห่งเดียวไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนของสมาชิกสหกรณ์ในภาคเหนือทั้งหมดได้

2. จากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการเก็บข้อมูลในกลุ่มผู้กู้ยืมสินเชื่อเท่านั้น ดังนั้น ปัจจัยบางประการจึงไม่อาจสรุปได้ชัดเจนว่า เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการชำระคืนสินเชื่อหรือไม่ เพราะปัจจัยบางประการ อาจเกิดการเปลี่ยนแปลง ตามระยะเวลาการชำระคืนที่แตกต่างกันของสมาชิก

3. จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ศึกษาควรมีจำนวนมากยิ่งขึ้น จึงจะได้รับข้อมูลในจำนวนมากขึ้น เพราะข้อมูลที่ได้รับการศึกษาครั้งนี้มีความหลากหลายมาก

4. ควรมีการศึกษาถึงการดำเนินงานและการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตร สันป่าตอง โดยเฉพาะด้านสินเชื่อการเกษตร เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและวางแผน การให้สินเชื่ออย่างเป็นระบบเพื่อลดปัญหาการค้างชำระคืนสินเชื่อของสมาชิก

5. ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระหว่างสมาชิกสหกรณ์ผู้กู้ยืม (อยู่ในระหว่างการกู้ยืม) กับสมาชิกผู้กู้ที่ครบกำหนดสัญญาแล้ว ว่าอะไรเป็นสาเหตุให้สมาชิกเหล่านี้มี ปัญหาการชำระคืน และทำให้ทราบถึงข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข ในการดำเนินงานให้สินเชื่อเกษตรกรแก่สมาชิก

6. ข้อมูลพื้นฐานบางอย่าง เช่น อายุ การศึกษา ทำเลที่ตั้งการเกษตร เป็นต้น ควรนำมาศึกษาหาความสัมพันธ์กับตัวแปรตามด้วย เพราะอาจมีอิทธิพลซึ่งกันและกันได้

7. เนื่องจาก R square ที่ได้จากการคำนวณต่ำ สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามได้เพียง 27.75 % เท่านั้น ในงานวิจัยครั้งต่อไปควรมีการเพิ่มตัวแปรอิสระให้มากยิ่งขึ้น เช่น อายุ, เพศ, ระดับการศึกษา, ทำเลที่ตั้งพื้นที่การเกษตร เป็นต้น

8. ควรมีการปรับระดับการวัดตัวแปรแต่ละตัวให้เหมาะสมมากกว่านี้ เช่น ควรใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ ควรจะเป็น Dummy variable คือ มีค่าเท่ากับ 1 และ 0 และรายได้ที่เบี่ยงเบนจากรายได้เฉลี่ยของเกษตรกร ก็ควรนำเอาเฉพาะรายได้รวมของเกษตรกรมาทำการศึกษา